

דף קט

קצט. א. אלו פעולות הובאו בסוגיא הנעשות בשביל התינוקות שלא ישנו וישאלו?

ב. מצות שמחת איש וביתו ברגל – כיצד?

א. רבי יהודה אומר: מחלקים לתינוקות קליות ואגוזים בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו. וכן אמרו על רבי עקיבא (ברי"ף: רבי טרפון) שהיה נוהג כן.
תניא, רבי אליעזר אומר: חוטפים מצה (י"ג: מצות) בלילי פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו (י"ג: בשביל התינוקות שישאלו).

יש מפרשים: אוכלים מצה מהר. וי"מ: מגביהים הקערה בשביל התינוקות שישאלו. ורשב"ם פירש: מסלקים מהם את הלחם לאחר שאכלו מעט, כדי שלא יירדמו מרוב מאכל.
תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא, מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי (התוס' כתבו לגרוס: 'לילי') פסחים וערב יום הכפורים; בערבי פסחים – בשביל תינוקות כדי שלא ישנו. וערב יום הכפורים – כדי שיאכילו את בניהם.

ועוד עושים כמה שינויים בלילה זה, כדי להתמיה את התינוקות; הטבלת ירק קודם הסעודה; מזיגת שתי כוסות קודם הסעודה; סילוק השלחן, וכדלהלן. וכן יש מפרשים שארבע כוסות יין שנותנים לתינוקות שלא הגיעו לגיל חינוך, גם הן באים כדי לעוררם שישאלו.

ב. חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל. במה משמחם (גרסת התוס': משמחו) – ביין. רבי יהודה אומר: אנשים בראוי להם; ביין, ונשים בראוי להם; תני רב יוסף, בכבל בבגדי צבעונים. בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצים. (והקטנים, משמחם בחילוק קליות ואגוזים. פוסקים).

תניא רבי יהודה בן בתירא אומר: בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך. ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש [וכן אמר ר"פ לעיל (עא), ביום שאי אפשר להביא בו שלמי שמחה: 'משמחו בכסות נקיה וביין ישן'].

א. לדעת הרמב"ם (יום טוב ו), מצות שמחת יום טוב בזמן הזה – מדאוריתא. וכן דעת הר"ן והריטב"א (בסוכה מב:) ובעל ספר החינוך (תפח). ואילו התוס' (במועד קטן יד: ד"ה עשה) כתבו ששמחת יום טוב כשאין בשר שלמים – מדרבנן (וע"ע שאגת אריה סה).

ב. בזמן שבית המקדש קיים, משמע מרש"י (בראש השנה ו: ובקדושין לד:) שאין האשה חייבת באכילת שלמי שמחה. והתוס' (שם) חלקו והוכיחו שבעלה חייב להאכילה שלמי שמחה.

ג. דנו האחרונים האם בזמן הבית די בשמחה בבשר שלמים או מצוה גם בשאר דברים, כיון ובגדים וכו' (ע' ים של שלמה ביצה פ"ב ה; כפות תמרים וערוך לנר סוכה מב; דבר שמואל).

ד. יש מן הפוסקים שכתבו שבזמן הזה מצוה באכילת בשר ברגל (ע' רמב"ם יו"ט ו, יח [ובב"י תקסט תמה הלא לא אמרו אלא בבשר שלמים]; ים של שלמה רפ"ב דביצה ועוד).

ה. אמנם מי שאפשר לו ראוי לקיים מצות שמחת הרגל ביין ממש, אבל מי שלפי מזגו מרגיש שמיץ ענבים משמחו, יוצא בו ידי מצות שמחת יום טוב (הליכות שלמה ח"ג).

ו. בגדי יום טוב טובים יותר משל שבת (עפ"י או"ח תקסט, א מהגה"מ עפ"י הירושלמי), משום מצות שמחה שביו"ט שאינה בשבת (עפ"י מגן אברהם שם סק"ד).

פרטים נוספים בדיני שמחת הרגל – לעיל עא ובעירובין מ.

וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש – אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו. ועל אלו נאמר זבחייהם כלהם אונים להם כל אכליו יטמאו כי לחמם לנפשם. ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם' (לשון הרמב"ם הל' יום טוב ו, יח). וכן נפסק בשלחן ערוך תקטז).

ר. א. רביעית של תורה – כיצד היא משתערת?

ב. האם ארבע כוסות מצוה אחת הן או כל אחת מצוה בפני עצמה היא?

א. רביעית הלוג של תורה, אמר רב חסדא: אצבעים (= רוחב שני אגודלים. 4 – 5 ס"מ) על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע.

יש משערים רביעית ב-86 סמ"ק (כן האריך בספר שיעורי תורה להגרא"ח נאה. וכן היה המנהג בירושלם ובספרד ובקהלות רבות). ויש אומרים: כ-150 סמ"ק (עפ"י צל"ח כאן; שו"ת חת"ס קכו; וכן האריך להוכיח בחזון איש ובספר שיעורין של תורה).

יש משערים ביניהם: 136 סמ"ק (הגר"י מרצבך); 123 סמ"ק (הגר"מ פינשטיין). ויש משערים [בדעת הרמב"ם, על פי ממצאים חדשים שנתגלו] שהרביעית היא כ-75 סמ"ק. וכן שב והורה הגר"ע יוסף שליט"א.

וכתב המשנה ברורה (רעא, יג ובבאה"ל) שנכון להחמיר בקידוש של כניסת שבת שעיקרו דאוריתא כפי הדעה המחמירה, אבל בשאר כוסות של ברכה אפשר להקל כמנהג העולם.

ב. רבינא אמר: כל אחת מן הכוסות מצוה בפני עצמה היא [ולכך אין חוששים לשתיית 'זוגות'].

א. נחלקו הראשונים האם מברכים ברכת הגפן על כל כוס וכוס, [כי כל אחת היא מצוה לעצמה וגם מפני שנאסר לשתות בינתים], וכן הוא מנהג האשכנזים, או אין מברכים אלא על הראשונה והשלישית – וכן מנהג הספרדים (ע"ע באריכות מנחת שלמה יח). וכן נחלקו לענין ברכה אחרונה. ולהלכה נקטו הפוסקים לברך רק לאחר הכוס הרביעית (או"ח תעד).

ב. נראה שאם אין לו יין לארבע כוסות, ישתה כמה כוסות שיש לו, שהרי כל כוס מצוה בפני עצמה היא (רש"ש).

דפים קט – קיב

רא. אלו כללים ועקרונות שמענו בסוגיא אודות שמירה ממזיקים ומפגעים רעים?

הזהירו חכמים על אכילת ושתיית זוגות, בדבר שגמרו בידי שמים, להוציא ככרות וקערות וכדומה – משום סכנת שדים וכד'. ואף על פי כן לא נמנעו מלתקן שתיית ארבע כוסות בליל פסח; אם מפני שהוא לילה המשומר ובא מן המזיקים (רב נחמן), או מפני שכוס של ברכה מצטרף לטובה ולא לרעה. (רבא. וכתבו התוס' שעולא חולק על כלל זה וסובר שמצטרף אף לרעה), או משום שכל כוס וכוס מצוה בפני עצמה היא (רבינא).

[מצינו ששעות זוגיות שעומד בהן מזל מאדים קשות הן, לפי שהזוגות הן רשות לשדים (עפ"י שבת קכט:)]. מדברי בעל הטורים (חיי שרה כד, לג) משמע שגם לענין שאר פגעים והיזקות, כוס של ברכה אינו משפיע לרעה.